

Войтович О. О.,
*асистент кафедри теорії та практики перекладу,
докторант кафедри романо-германської філології та зарубіжної літератури
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

НАУКОВИЙ ОСЕРЕДОК ТЕРМІНОЗНАВСТВА У ЛЬВІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ І. ФРАНКА (ДРУГА ПОЛ. XX – ПОЧ. XXI СТ.)

Анотація. Наукова розвідка виконана в аспекті лінгвоісторіографії, що проєктується на становлення і розвиток українського термінознавства в проєкції на досягнення окремих персоналій та їхніх наукових шкіл. Презентація найбільш вагомих досягнень наукового осередку термінознавства у Львівському національному університеті імені Івана Франка в другій пол. XX – поч. XXI ст. є метою цієї наукової розвідки, яку всебічно схарактеризовано, зокрема продемонстровано досягнення двох наукових шкіл, що працювали в межах зазначеного осередку. Лідерами цих шкіл є Таміла Панько та її послідовниця Ірина Кочан, які здійснювали роботу в другій пол. XX – на поч. XXI ст. Увагу зосереджено на характеристиці тих трудючих, із якими зіткнулися названі термінологи в радянські часи, насамперед це процес суцільної росіянізації. Стаття виконана із використанням системи наукових методів, серед яких описовий, що сприяв викладу матеріалу, його узагальненню та моделюванню висновків; аналізу й синтезу, залученого для формулювання ключових методологічних засад української термінології у викладі лідерів львівського наукового термінологічного осередку; аксіологічного методу, що дав змогу вказати на ціннісні орієнтири розбудовників розглядуваного наукового термінологічного осередку. Зроблено висновок про те, що науковий термінознавчий осередок ЛНУ ім. І. Франка активно розвивається, демонструє тяглість традиції і новаторство. Узагальнено основні методологічні постулати сучасної вітчизняної термінології, що були поглиблені завдяки працям професорів Т. Панько, І. Кочан та їхніх послідовників, зокрема йдеться про (1) роботу розглядуваного наукового осередку в напрямку вивчення важливих терміносистем української мови, що раніше не були предметом наукового дослідження, (2) розширення дослідницької метамови, (3) виокремлення проблемних питань, (4) важливих дослідницьких аспектів, (5) окреслення перспектив поступу української термінології та термінографії. Перспектива цієї студії полягає в потребі висвітлення діяльності ключових термінологічних осередків України та окремих персоналій для презентації цілісної картини розвитку національної української термінологічної школи.

Ключові слова: лінгвоісторіографія, методологічні постулати, науковий термінологічний осередок Львівського національного університету ім. Івана Франка, термінографія, термінознавство, термінологія, персоналії.

Постановка проблеми. «Сучасна українська лінгвістика, безперечно, орієнтується на власну традицію, а тому основними її принципами поряд з орієнтацією на людину – **антропоцентризмом** – стає **націєцентризм**» [1, с. 76], що проєктується й на дослідження історії розвитку термінознавства й терміно-

графії в Україні, характеристики відповідних наукових осередків для презентації цілісної картини історії становлення й розвитку українського термінознавства й термінографії, оскільки термінологія – невід’ємний і важливий складник лексичної мовної системи, що впливає на розвиток кожної національної літературної мови загалом, водночас відіграючи важливу роль й у розвитку науки й техніки кожної держави. Тому дослідження ролі окремих українських наукових термінознавчих осередків для розвитку національного термінознавства, української лінгвістичної історіографії загалом належить до **пріоритетних завдань** сучасного мовознавства, а фрагментарне вивчення діяльності окремих наукових осередків, зокрема й термінологічного наукового осередку Львівського національного університету ім. Івана Франка, належить до актуальних проблем національного мовознавства, оскільки «зі становленням української державності **актуальності** набуває й розуміння специфіки національної науки, зокрема й мовознавства. Усвідомлюючи традиції національної наукової школи, можна об’єктивно оцінити її стан та побачити відповідну перспективу» [2, с. 176].

Аналіз досліджень. Зазначену проблему частково розглядали в проєкції на діяльність учених, які характеризували своєрідність розвитку української термінології і термінографії загалом, зокрема, назвімо статтю О. Кочерги «Деякі міркування про шляхи і манівці розвитку української наукової термінології» (1994), О. Наконечної, яка запропонувала огляд своєрідності вивчення української науково-технічної термінології (1999), О. Сербенської, чия праця спроектована на аналіз наукової української термінології загалом (1992); на увагу заслуговує огляд тенденцій розвитку української термінології і термінографії за десять років Незалежності, який здійснив Л. Полога (2002), указавши на здобутки і втрати; особливо цінне для осмислення розвитку української термінології і термінографії монографічне дослідження Т. Петрової «Українська термінографічна критика: становлення, розвиток та перспектива (на матеріалі критичної оцінки термінологічних словників)» (2021); львівський науковий термінографічний осередок схарактеризували Г. Войтів і О. Кривинська (2019) та ін. Важливими для методології дослідження української історіографії у фокусі теоретичних і прикладних проблем термінознавства є праці В. Іващенко (2013; 2015) та І. Казимирової (2017), зокрема і розвідки зазначеної вченої, опубліковані у співавторстві з Л. Туровською (2018). Питання щодо важливої ролі для поступу українського термінознавства львівських термінологів Т. Панько (Космеда 2021) та І. Кочан (Космеда, Біловус 2019) частково досліджено в сучасному мовознавстві [3; 4].

Мета цієї наукової розвідки – презентувати огляд найбільш вагомих досягнень наукового осередку термінознавства у Львівському національному університеті імені Івана Франка в другій пол. XX – поч. XXI ст., сфокусувавши увагу (1) на дослідницьких аспектах загалом і (2) на діяльності ключових постатей, до яких уналежнюємо Т. Панько й І. Кочан, урахувавши діяльність їхніх наукових шкіл.

До застосованих у цій науковій студії **дослідницьких методів** належать описовий, на основі актуалізації якого здійснюється виклад матеріалу, його узагальнення та моделювання висновків; *аналізу й синтезу* – для виокремлення ключових методологічних засад української термінології у викладі лідерів львівського наукового термінологічного осередку (Т. Панько і І. Кочан); *аксіологічний* метод дає змогу вказати на ціннісні орієнтири розбудовників львівського наукового термінологічного осередку.

Виклад основного матеріалу. До найбільш знаних в Україні наукових осередків, що фокусують увагу на дослідженні термінології, робота якого особливо активізувалася в другій пол. XX. – на поч. XXI ст., належить, як наголошувалося, науковий осередок Львівського національного університету ім. І. Франка. Науковим лідером цієї школи, без сумніву, вважають Т. Панько, яка долучилася до рецепції української економічної термінології і присвятила їй значну частину свого життя [5, с. 5]. Хоча проблеми української термінології в стінах ЛНУ ім. І. Франка досліджували й інші вчені, зокрема перший в Україні словник лінгвістичних термінів, презентований саме українською мовою (1957), укладачами якого були С. Кротевич і Н. Родзевич [6], видано у ЛНУ ім. І. Франка.

У радянські заідеологізовані часи працювати над розробленням української термінознавства було складно, але доробок Т. Панько значно вирізняється, адже бібліографія її праць становить 207 найменувань [7]. Учена захистила кандидатську дисертацію на тему «Розвиток української економічної термінології XIX–XX століть» (1965) і незабаром стала однією з провідних термінологинь України [8, с. 27]. Загалом мовознавчу спадщину професора поділяють на два етапи: (1) праці радянського періоду (ix 156) та (2) праці пострадянського періоду (ix 51). У працях першого періоду талант ученої не міг розкритися повною мірою, оскільки лише за часів незалежної України Т. Панько змогла працювати у фокусі націоналізму. Своєю силою вчена скерувала на випуск низки словників. Наприклад, 1994 року світ побачив «Російсько-український геодезичний словник», у якому було зафіксовано близько 18 тисяч однослівних термінів і термінів словосполучень, що, на думку Н. Глібчук, і сьогодні використовуються в українському науковому тезаурусі [5, с. 7]. Важливим досягненням названої дослідниці став підручник для студентів гуманітарних спеціальностей «Українське термінознавство» (1994), яким послуговуються до сьогодні, хоч пройшло майже 30 років.

Назвімо основні напрями діяльності Т. Панько. Насамперед це:

(1) *загальні методологічні питання української термінології*, зокрема й щодо вироблення відповідних стандартів. Наприклад, колективна монографія «Склад і структура термінологічної лексики української мови», яка була надрукована в 1984 [26]. Учена наголошує на важливих положеннях, зокрема, про те, що українська мова є творчим «потенціалом етносу і метою його історичного розвитку» [10, с. 77], що

«терміни як мовне надбання – це не окремі слова, а лексеми й лексиколізовані словосполучення, значення яких визначається місцем позначуваних понять у кожній з окремо взятих термінологічних систем» [10, с. 105], а «кожна природою сформована термінологічна система розвивається за законами спадковості» [10, с. 105]; учена проголошує «погляд на українську термінологію як на відкриту систему, що постійно еволюціонує й розширює свій функціональний статус, ґрунтується на усвідомленні того, що її розвиток детермінований запитами національного життя та станом європейської наукової думки, від якої Україна ніколи не була відірваною» [10, с. 110];

(2) *питання щодо продуктивності способів словотворення*, що актуалізовані в моделюванні питомих українських термінів [11; 12];

(3) *проблематика, що торкається української термінології в порівняльно-зіставному аспекті*. Наприклад, стаття «Українські терміни політекономії соціалізму в порівнянні з російськими і білоруськими», яка була надрукована в 1969 році, та стаття «Співвідношення національного й інтернаціонального в суспільно-політичній термінології слов'янських мов», написана 1991 року [13; 14].

Т. Панько спонукала своїх послідовників до дослідження актуальних проблем у галузі української термінології, зокрема це: (1) термінологія шляхів сполучення (З. Бичко, 1983); (2) іменникові утворення із суфіксом -к(а), передусім термінні одиниці (Н. Захлюпана, 1983); (3) терміни-прикметники на позначення смаку (М. Білоус, 1985); (4) роль термінології в збагаченні значень загальноживаної лексики (Г. Мацюк, 1986); (5) співвідношення національного й інтернаціонального в словотвірній структурі фізичних термінів (В. Пілецький, 1986); (6) іменний словотвір у системі технічних термінів (І. Кочан, 1987); (7) парадигматика та функційне навантаження термінолексики образотворчого мистецтва (Б. Михайлишин, 1990) [5, с. 15].

1993 року відбувся Другий Міжнародний конгрес українців (ЛНУ ім. І. Франка), де професор Т. Панько виголосила фундаментальну доповідь «Проблеми вивчення і розбудови терміносистем української мови»: саме в цій доповіді, на думку І. Кочан, Т. Панько презентувала історію формування української наукової мови як закономірний процес її еволюції, зауваживши, що зазначене було зумовлене виразною креативністю та високою науковою компетентністю українських творчих особистостей [8, с. 25].

Яскравою персоною, яка виразно презентує львівський термінологічний науковий осередок, є І. Кочан – послідовниця наукової школи професора Т. Панько [15], яка не лише зуміла продовжити розробляти теорію, закладену в працях її Учителя, але й сама плідно розвиває проблематику українського термінознавства. І. Кочан усебічно досліджує [16]:

(1) *явище системності, динаміки, кодифікації українських термінів*, зокрема й із міжнародним кореневим компонентом («Динаміка термінів з міжнародними кореневими компонентами», 2006) [17];

(2) *розмірковує про статус термінної одиниці та її функційне навантаження* в сучасному мовному просторі України («Терміни та професійна лексика кінця XX – початку XXI століття», 2007) [18];

(3) *доповнює й уточнює термінологічний апарат, метамову термінознавства й термінографії* («Складні терміни з постпо-

зиційними компонентами від, вод, хід, -ход у сучасній українській мові (щодо нормалізації», 2007; «Термінологічна норма і неоніми», 2005; «Мовна норма і термін», 2010) [19; 20; 21];

(4) здійснює *лінгвоісторіографічний опис термінознавства* («Українське термінознавство в іменах», 2012) [22];

(5) *реалізує термінографічну роботу* («Короткий російсько-український словник мінімум термінологічної лексики з радіоелектроніки», 1991 та «Російсько-український і українсько-російський словник з радіоелектроніки», 1995) [23; 24];

(6) *здійснює експертизу термінологічних словників*: є автором низки рецензій, напр., на «Фінансово-економічний словник» – автори: А. Загородній, Г. Вознюк [25] та ін;

(7) *укладає підручники* («Українська наукова лексика. Міжнародні компоненти в термінології», 2013) [26].

І. Кочан підготувала наукову школу – це кандидати філологічних наук, доктори філософії, стимулюючи дослідження конкретних галузевих терміносистем української мови, що належали до «білих плям» українського термінознавства, зокрема музичної (С. Булик-Верхола, 2004), науково-технічної (Ю. Теглівець, 2007), медичної (Н. Цісар, 2009), косметики та косметології (Н. Гимер, 2010), методики викладання української мови як іноземної (О. Туркевич, 2012), конституційного права (П. Луцько, 2014), музейництва (І. Фецько, 2015), фізичної (Р. Микульчик, 2016), електроенергетичної (Л. Харчук, 2017) терміносистем, а також дослідження термінів ідіостилю окремого вченого (І. Денисюка), яке виконала Г. Крохальна (2016) та ін.

Висновки. Отже, огляд (а) термінологічної, (б) термінографічної, (в) експертної роботи щодо аналізу та рецензування термінографічної продукції, а також (г) напрацювань у сфері дидактичного термінознавства та термінографії, (г) діяльності з підготовки висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації у сфері національного термінознавства періоду сер. ХХ – поч. ХХІ ст. показав, що науковий термінознавчий осередок ЛНУ ім. І. Франка, активно розвивається, демонструючи тяглість традиції і новаторство. Завдяки продуктивній та ефективній діяльності її лідерів – професорів Т. Панько та І. Кочан, які поглибили методологічні постулати сучасної вітчизняної науки про термін (вияв особливостей системності окремих терміногруп; своєрідність динамічного поступу терміносистем; трансформаційні процеси, що впливають на визначення статусу терміна; способи його творення на питомій основі; інтернаціоналізація термінних одиниць та їх стандартизація; з'ясування їх функційного навантаження тощо), спроектувавши діяльність своїх учнів на вивчення конкретних терміносистем для гідного розвитку національної термінознавчої науки.

Перспектива дослідження – презентувати особливості діяльності основних українських термінологічних шкіл.

Література:

1. Космеда Т. Лінгвоісторіографія української лінгвістики ХХІ ст.: жанрові різновиди репрезентації. *Studia Ucrainica Varsoviensia*. 2022. № 10. С. 75–87.
2. Космеда Т. Функційне навантаження наукової мовознавчої школи в сучасному просторі університетської системи. *Лінгвістичні студії / Linguistic Studies*: зб. наук. пр. / Дон. нац. ун-т ім. Василя Стуса; гол. ред. А. П. Загнітко. Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2017, Вип. 34. С. 176–183.
3. Збірник наукових праць на пошану професора Таміли Іванівни Панько / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, філолог. ф-т, каф. укр. мови ім. проф. Івана Ковалика; [відп. ред. О. М. Костів]. Львів: Растр-7, 2021. 588 с.
4. У вимірах слова: зб. наук. пр. на пошану проф. Ірини Кочан / упоряд. О. Антонів, О. Туркевич, І. Фецько. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. 415 с.
5. Глібчук Н. Панько Таміла Іванівна – людина, науковець, педагог: зб. наук. пр. на пошану проф. Таміли Іванівни Панько. Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, філолог. ф-т, каф. укр. мови ім. проф. Івана Ковалика; [відп. ред. О. М. Костів]. Львів: Растр-7, 2021. 588 с.
6. Кротевич С. В., Родзевич Н. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вид-во АН УРСР, 1957. 236 с.
7. Мова і духовність нації: моногр. / відп. ред. Т. І. Панько. Київ: НМК ВО. 1992. 200 с.
8. Кочан І. Таміла Панько як термінолог: зб. наук. пр. на пошану проф. Таміли Іванівни Панько. Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, філолог. ф-т, каф. укр. мови ім. проф. Івана Ковалика; [відп. ред. О. М. Костів]. Львів: Растр-7, 2021. С. 21–29.
9. Панько Т., Склад і структура термінологічної лексики української мови: Розділи колект. моногр. Київ [б. в.], 1984. 193 с.
10. Панько Т. Бібліографія друкованих праць. Львів: Поліграфічна аудиторія ЛДУ ім. І. Франка. 1995. 24 с.
11. Панько Т. Українські економічні терміни, утворені шляхом морфологічного словотвору. *Вісн. Львів. ун-ту. Сер. філол.*, 1966, Вип. 4. С. 79–84.
12. Панько Т. Системність і мотивованість у політекономічній термінології. *Мовознавство*. 1979. № 6. С. 15–20.
13. Панько Т. Українські терміни політекономії соціалізму в порівнянні з російськими і білоруськими. *Вісн. Львів. ун-ту. Сер. філол.*, 1969, Вип. 6. С. 28–32.
14. Панько Т. Співвідношення національного й інтернаціонального в суспільно-політичній термінології слов'янських мов. Київ: Наук. думка, 1991. С. 99–113.
15. Космеда Т., Білоус Г. Термінологічна школа професора Ірини Миколаївни Кочан. У вимірі слова: зб. наук. пр. на пошану проф. Ірини Кочан / упоряд. О. Антонів, О. Туркевич, І. Фецько. Дрогобич: «Посвіт», 2019. С. 7–21.
16. Кочан І. Біобліографічний покажчик. Львів: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. 2009. 84 с.
17. Кочан І. Динаміка термінів з міжнародними кореневими компонентами. *Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. № 559. Львів, 2006. С. 18–22.
18. Кочан І. Терміни та професійна лексика кінця ХХ – початку ХХІ століття. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. пр. Київ [б. в.], 2007. С. 69–73.
19. Кочан І. Складні терміни з постпозиційними компонентами -від, -вод, -хід, -ход у сучасній українській мові (щодо нормалізації). *Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. Львів, 2007. № 593. С. 3–7.
20. Кочан І. Термінологічна норма і неоніми. *Мовознавство*. Кн. 5: Шостий міжнародний конгрес українців (Київ–Донецьк, 2005). Київ: Донецьк, 2007. С. 119–130.
21. Кочан І. Мовна норма і термін. Дослідження з лексикології і граматики української мови. 2010. Вип. 9. Дніпропетровськ: Літограф, С. 138–150.
22. Кочан І. Українське термінознавство в іменах. Львів: Літопис, 2012. 290 с.
23. Кочан І., Рицар Б., Семенистий К. Короткий російсько-український словник мінімум термінологічної лексики з радіоелектроніки. *Вісн. Львів. політех. ін-ту*. № 254. 1991. Львів. С. 107–110.
24. Кочан І., Рицар Б., Семенистий К. «Російсько-український і українсько-російський словник з радіоелектроніки». Львів: Логос, 1995. 606 с.
25. Кочан І. Нова сторінка фінансово-економічної термінографії. Рецензія на книгу: Загородній А. Г., Вознюк Г. Л. Фінансово-

економічний словник. Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка». 2005. 713 с.

26. Кочан І. Українська наукова лексика. Міжнародні компоненти в термінології : навч. посібн. К. : Знання, 2013. 296 с.

Voitovych O. Scientific centre of terminology at the Ivan Franko Lviv National university (second half of the XX – beginning of the XXI century)

Summary. The research is carried out in the aspect of linguistic historiography, which is projected on the formation and development of Ukrainian terminology in the projection on the achievements of individual personalities and their scientific schools. The presentation of the most significant achievements of the scientific centre of terminology at Ivan Franko Lviv National University in the second half of the twentieth and early twenty-first centuries is the purpose of this research, which is comprehensively described, in particular, the achievements of two scientific schools that worked within the said centre. The leaders of these schools are Tamila Panko and her follower Iryna Kochan, who worked in the second half of the XX – beginning of the XXI century. Attention is focused on the characterisation of the difficulties faced by these terminologies in Soviet times, primarily the process of continuous Russianisation. The article is based on a system of scientific methods, including the descriptive method, which contributed to the presentation of the material, its generalisation and modelling of conclusions; analysis and synthesis, which

were used to formulate the key methodological principles of Ukrainian terminology as presented by the leaders of the Lviv scientific terminology centre; and the axiological method, which allowed to point out the value orientations of the developers of the scientific terminology centre under consideration. The conclusion is made that the scientific terminology centre of the Ivan Franko Lviv National University is actively developing, demonstrating the continuity of tradition and innovation. The main methodological postulates of modern national terminology, which were deepened thanks to the works of Professors T. Panko, I. Kochan and their followers, in particular, it is about (1) the work of the considered scientific centre in the direction of studying important terminology systems of the Ukrainian language that have not been previously the subject of scientific research, (2) expansion of the research meta-language, (3) identification of problematic issues, (4) important research aspects, (5) outlining the prospects for the development of Ukrainian terminology and terminography. The prospect of this study lies in the need to highlight the activities of key terminological centres of Ukraine and individual personalities in order to present a holistic picture of the development of the national Ukrainian terminological school.

Key words: linguistic historiography, methodological postulates, scientific terminology centre of Ivan Franko National University of Lviv, terminography, terminology, personae.